Aja Sofija

Ovo je članak o **događaju u tijeku** ili **djelu u stvaranju**.
Moguće su česte izmjene članka kako događaj ili produkcija napreduju.

Aja Sofija (turski: *Ayasofya*, osmanski turski: آياصوفيه, grčki: Αγία Σοφία - *Sveta mudrost*) službeno **Velika sveta džamija Aja Sofija**; (turski: *Ayasofya-i Kebîr Câmi-i Şerîfi*, osmanski turski: آياصوفيۀ كبير جامع شريفى , grčki: Το τζαμί της Αγίας Σοφίας) je džamija, nekadašnja pravoslavna crkva i muzej u Istanbulu.[1] Izvorno izgrađena je po naredbi bizantskog cara Justinijana I. Velikog od 408. do 415. godine i bila je najveća crkva na svijetu.

Godine 1453., nakon pada Carigrada, pretvorena je u džamiju. Od 1934. do 2020., služila je kao muzej.[1] Dana 10. srpnja 2020., muzej je ukidanjem odluke iz 1934. godine, ponovo proglašen džamijom.[1]

Aja Sofija

Lokacija	Istanbul, Turska
Godine izgradnje	408. – 415.
Religija	islam

Sadržaj

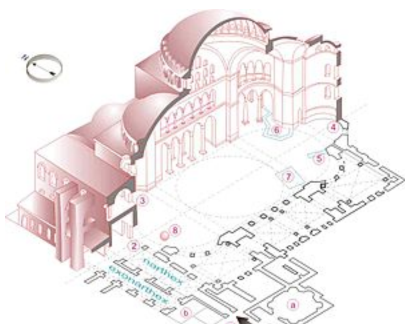
Povijest

Aja Sofija je građena je od 408. do 415. godine. Dovršena je 10. listopada 415. godine, ali je uništena u požaru usred pobune Nika 532., kada je bizantski car Justinijan I. zamalo izgubio prijestolje. No, on ju je odmah dao ponovno izgraditi. Ponovno je izgrađena za samo pet godina do (537.) i odmah je postigla svjetsku slavu. Na njenoj izgradnji radilo je preko 10.000 radnika. Gradili su je arhitekt Antemije iz Trala i matematičar Izidor iz Mileta. Njena unjutrašnjost je 70x75 metara. Četiri ogromna stuba nose kupolu promjera 32 metra na visini od 65 metara.

Aja Sofija je prva kupola na pandantivima (sferični trokuti kojima se s kvadratne osnove prelazi na sferični oblik), koja je bila izgrađena do tih razmjera da je zato postala od velikog značenja za sve bizantske građevine, kao i kasnije za građevine na zapadu. Bila je krunidbena crkva bizantskih careva. Nakon osmanske okupacije grada 1453. crkva je prenamijenjena u džamiju, a izvana su dodana četiri minareta. Mozaici, koji su postojali u crkvi, prekriveni su vapnom. Njen utjecaj na gradnju kasnijih osmanskih džamija je lako vidljiv. Aju Sofiju je 1935.. godine Mustafa Kemal Atatürk dao pretvoriti u muzej. Dana 10. srpnja 2020. Erdoğan je poništio tu odluku i Aju Sofiju vratio u džamiju. Pokraj crkve nalazi se grob cara Konstantina Velikog.

Dok je bila u funkciji crkve, u njoj je održano nekoliko koncila. Na galeriji i danas stoje Mramorna vrata kroz koja su smjeli ulaziti samo članovi Svetog sinoda. Na galeriji je i grob mletačkog duždа Enrika Dandola.

Arhitektura

Presjek i tlocrt Aja Sofije s istaknutim dijelovima: 1. Ulaz 2. Carska vrata 3. Znojeći stupac 4. Mihrab 5. Minbar 6. Sultanova kapela 7. Omphalos – "Pupak svijeta" 8. Posvećene urne, te islamski dijelovi: a.) Grobnica Mustafe I. i b.) Minareti Selima II.

U 6. stoljeću ispred ulaza na zapadu bio je četvrtasti atrij kojega više nema. Dvostruki narteks na ulazu prekriven je redom od devet križnih svodova. Prolazom kroz glavni trodjelni ulaz sa carskim vratima može se vidjeti apsida na suprotnom, istočnom, kraju crkve – kao kod ranokršćanskih bazilika. No, za razliku od longitudinalnog simetričnog broda, Aja Sofija ima centralni plan. Vanjski pravokutnik, gotovo kvadrat, određuje tlocrt cjeline. Iznad središnjeg kvadrata nalazi se ogromna kupola koja je s istočne i zapadne strane podržana s dvije polukupole, tvoreći tako centralizirani longitudinalni prostor. Polukupole su sa suprotnih strana podržane s po dvije polukružne apside, koje su opet podržane s arkadama i još manjim polukupolama. Ritam postupnog silaženja, raščlanjivanja volumena u niz sve brojnijih i manjih tijela jest ritam postupnog konstruktivnog rasterećivanja i prenošenja tereta kupole na sve, i najudaljenije dijelove građevine. Na ovaj način arhitekti su postigli ogroman jedinstven unutrašnji prostor koji veličinom nije postignut sve do gradnje Bazilike sv. Petra u Rimu (1564.).

Na kutovima centralnog prostora diže se osam stubova, koji tvore konstruktivni kostur. Između njih arkade sa stupovima u dvije etaže (galerije) razgraničuju središnji prostor od bočnih prostora i nadsvođeni su križnim svodovima. Stupovi na bočnim stranama kvadrata poredani točno po unutrašnjoj liniji stubova. Parovi stupaca koji razdvajaju bočne prostore određuju usmjerenje prema središnjem od kojeg su optički odvojeni arkadama sa stupovima, no kojem su podređeni liturgijskom funkcijom.

Kaligrafski ispis Husein ibn Ali

Za razliku od Panteona, gdje je ritam kretanja promatrača jednak ritmu izmjenjivanja prostora i volumena, ovdje razdvajamo vizualno kretanje od stvarnog. Omjeri središnjeg potkupolnog prostora takvi su da ga unatoč velikim dimenzijama već s ulaza možemo obuhvatiti pogledom i vizualno pratiti prostornu "eksploziju".

Kupola stoji na *pandantivima* (trokutasti segmenti konkavnih stranica) kojima se veže na četiri golema luka. Zbog dojma lebdenja su pandantivi i dobili ime (latinski: *pendere* = visjeti). Zahvaljujući njima omogućen je glatki prijelaz s četvrtaste osnove na kružni oblik kupole i arhitekti su mogli graditi veće i lakše kupole. Kupola je najraniji primjer uporabe pandantiva velikih dimenzija i označila je svu bizantsku gradnju poslije.

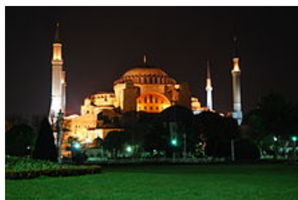
Kupola je izgrađena jednim slojem opeke čime je stvorena tanka stjenka koja je minimalizirala težinu pandantiva. Unutarnji pogled pokazuje kako je svaki od 40 malenih polukružnih prozora u bazi kupole odvojen malim svodnim lukom čime je ojačana iznutra. Ovi prozori dopuštaju zrakama svjetlosti da ulaze u crkvu iz svih smjerova (u jednom trenutku nam se može učiniti kako kupola lebdi odvojena od crkve – ranokršćanska simbolika savršenog kruga kao *Kraljevstva Nebeskog*).

Gospa s Djetetom, mozaik iz 9. st. u apsidi

Lunete (polukružni zidovi ispod lukova) sjevernog i južnog zida imaju dva reda prozora, pet iznad sedam. Svaka polukupola također ima po pet prozora. Bogata uporaba prozora i arkada na Aja Sofiji stvara dojam lakoće i otvorenosti prostora. Lukovi koji spajaju bočne brodove s glavnim imaju kapitele koji su izdubljeni bogatim biljnim uzorcima i pleterom (tzv. naborani kapiteli). Njihove malene volute podsjećaju na antičke elemente koji su opet potisnuti treperavim bizantskim stilom. Posebnom tehnikom bušenja kamena postignuta je igra svjetlosti i sjene koja sugerira da u kapitelu postoji šupljina koja negira njegovu konstruktivnu ulogu. Nadalje je masivnost konstruktivnih elemenata negirana (skrivena) mozaicima i reljefno uokvirenim mramornim pločama koje djeluju ljepotom svoje strukture.

Aja Sofija, za razliku od Justinijanove San Vitale u Ravenni, je bila carska građevina. Izgrađena za Cara i njegov dvor, a ne kao crkva za molitvu cijele zajednice. Svećenstvo je zauzimalo polovicu centralnog prostora, a car sa svojom pratnjom – drugu polovicu.

Legende

Aja Sofija noću

U grčkom narodu i danas postoje legende o, za njega najvažnijoj, crkvi. Jedna je vezana za pokolj koji su izvršili otomanski vojnici nad narodom koji se sklonio u crkvu prilikom osvajanja grada. Vjeruje se da su pokolj i zarobljavanje izbjegla samo dva redovnika koji su se pred Osmanlijama popeli na galeriju crkve i ondje ušli u zid iz kojega će izaći kad grad opet bude kršćanski.*[nedostaje izvor]* Druga legenda kaže da se jednoga od posljednjih dana prije osvajanja grada cijeloga dana nije dizala gusta magla. Kad se predvečer napokon podigla, pojavila se misteriozna crvenkasta svjetlost. Ta se svjetlost penjala po kupoli crkve sve do križa na njenome vrhu. To je protumačeno da će se kršćanstvo kupati u krvi. Neki znanstvenici danas smatraju da je bila riječ o efektu koji je izazvala vulkanska erupcija. Podizanje crvene zrake do križa s kojeg je nestala, neki tumače i tako da je Duh Sveti napustio katedralu neposredno prije nego što je oskrnavljena.*[nedostaje izvor]*

Izvori

1. Unatoč međunarodnim upozorenjima, Aja Sofija opet postala džamija. Tayyip Erdogan proglasio je otvorenom za muslimanska bogoslužja (https://slobodnadalmacija.hr/vijesti/svijet/aja-sofija-opet-postaje-dzamija-vrhovni-upravni-sud-u-istanbulu-ponistio-je-dekret-o-pretvaranju-u-muzej-unesco-izrazio-zabrinutost-1031656). slobodnadalmacija.hr (5. kolovoza 2017.) pristupljeno 7. svibnja 2016.

Vanjske poveznice

- Aja Sofija (https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1027) – članak na Hrvatskoj enciklopediji

Svjetska baština u Turskoj

Europa	**Kulturna baština (2)**	Povijesni dijelovi Istanbula: Konstantinov hipodrom, Aja Sofija, Aja Irena, Cisterna Bazilike, Crkva Hora, Teodozijeve zidine, džamije Ahmedija, Sulejmanija, Šehzada, Jeni, i palača Topkapi Saraj (1985.) • Džamija Selimija i njezin društveni kompleks (2011.)
Azija	**Kulturna baština (14)**	Afrodizija (2017.) • Arheološki lokalitet Ani (2016.) • Bursa i Cumalıkızık: rođenje Osmanskog carstva (2014.) • Çatal Höyük (2012.) • Velika džamija i bolnica u Divriğiju (1985.) • Diyarbakır utvrda i kulturni krajolik Hevsel vrtova (2015.) • Efez (2015.) • Göbekli Tepe (2018.) • Ruševine Hattuše (1986.) • Ruševine Ksantosa s Letinim svetištem Letoon (1988.) • Monumentalne grobnice u brdima Nemruta (1987.) • Pergam i njegov višeslojni kulturni krajolik (2014.) • Povijesno središte Safranbolua (1994.) • Troja (1998.)
	Mješovita baština (2)	Nacionalni park Göreme i spomenici u stijenama Kapadocije (1985.) • Antički grad Hierapolis s terasama Pamukkale (1988.)
Nematerijalna svjetska baština (16)		Tradicija Âşıklık (2009.) • Çini, tradicijska vještina proizvodnje glazura u keramici (2016.) • Ebru, turska umjetnost mramora (2014.) • Hıderles (Ederlezi), proslava Jurjeva, tj. proljeća1) (2017.) • Proizvodnja plošnog kruha poznatog kao lavaš, katirma, jupka ili jufka2) (2016.) • Kazalište sjena Karađoz (2009.) • Keşkek (2011.) • Kırkpınar ili hrvački festival (2010.) • Umjetnost javnog pripovjedanja Meddah (2008.) • Festival Mesir Macunu (2012.) • Ceremonija Mevlevi Sema (2008.) • Proslava nove godine Novruz3) (2008.) • Semah, ritual Alevi-Bektaşi vjernika (2010.) • Tradicijski Sohbet skupovi (2010.) • Kultura i tradicija turske kave (2013.) • Zviždući jezik* (2017.)

1) S Makedonijom 2) S drugim državama (Azerbajdžan, Iran, Kazahstan i Kirgistan) 3) Slavi se u još desetak država sa značajnim udjelom iranskog stanovništva. * Svjetska baština u op